

Інформаційна довідка щодо діяльності фондів, які фінансують заходи зі збереження природи*

Вступ. Із метою розроблення законодавчих змін щодо удосконалення системи заходів зі збереження природи, забезпечення прозорості прийняття відповідних рішень органами державної влади досліджено досвід законодавчого регулювання діяльності державних та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища (далі – фонди ОНПС) в Україні та окремих державах-членах Європейського Союзу.

Основна частина. Відповідно до статті 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» для фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища утворюються державний та місцеві фонди ОНПС, а також фонди ОНПС АР Крим.

Фонди ОНПС АР Крим та місцеві фонди ОНПС утворюються у складі бюджету АР Крим та відповідного місцевого бюджету за місцем заподіяння екологічної шкоди за рахунок: частини екологічного податку згідно із законом; частини грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності, згідно з чинним законодавством; цільових й інших добровільних внесків підприємств, установ, організацій та громадян. Розподіл коштів екологічного податку, що надходять до АР Крим та місцевих фондів ОНПС, здійснюється Верховною Радою АР Крим, відповідними обласними, міськими радами за поданням обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а на території АР Крим – органу виконавчої влади АР Крим з питань охорони навколишнього природного середовища.

Державний фонд ОНПС утворюється за рахунок: частини екологічного податку згідно із законом; добровільних внесків підприємств, установ, організацій, громадян та інших надходжень; частини грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності, згідно з чинним законодавством. Розподіл коштів, що надходять до державного фонду ОНПС, здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Кошти місцевих, державного фондів ОНПС та фонди АР Крим можуть використовуватися тільки для фінансового забезпечення здійснення природоохоронних заходів, включаючи захист від шкідливої дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь, ресурсозберігаючих заходів, у тому числі наукових досліджень з цих питань, ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду, лісорозведення на землях державної й комунальної форм власності, здійснення лісовпорядкування, викуп земельних ділянок приватної форми власності з метою ведення лісового господарства або створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а

також заходів для зниження забруднення навколишнього природного середовища та дотримання екологічних нормативів і нормативів екологічної безпеки, для зниження впливу забруднення навколишнього природного середовища на здоров'я населення.

Положення про місцеві фонди ОНПС та фонди АР Крим затверджуються відповідно Верховною Радою АР Крим, місцевими радами, а державного фонду ОНПС – Кабінетом Міністрів України. Положення про Державний фонд ОНПС затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 1998 р. № 634¹. Перелік видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1147².

Екологічний податок справляється відповідно до розділу VIII Податкового кодексу, а розподіляється згідно з Бюджетним кодексом України в таких пропорціях: 45 % (крім екологічного податку, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення, який зараховується до загального фонду держбюджету у повному обсязі; екологічного податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів) – до загального фонду Державного бюджету, 55 % – до спеціального фонду місцевих бюджетів, у тому числі: до бюджетів місцевого самоврядування (крім бюджетів м. Києва та Севастополя) – 25 %, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим – 30 %, бюджетів м. Києва та Севастополя – 55 % (статті 29, 69¹). Екологічний податок, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк перераховується до Державного фонду поводження з радіоактивними відходами (стаття 24³).

Натомість зарубіжний досвід ілюструє й інші підходи. Стаття 386 Закону **Польщі** про охорону навколишнього середовища³ серед природоохоронних установ визначає Національний фонд охорони навколишнього середовища та водного господарства і відповідні фонди воєводств. Глава 4 розділу VII детально регламентує порядок фінансування охорони навколишнього середовища та водного господарства. Зокрема, Законом визначено: напрями, за якими здійснюється фінансування, включаючи дослідження, технології та екологічну освіту (стаття 400а); статус фондів ОНПС; порядок їх управління (наглядові ради, склад яких визначається міністром з питань клімату і частково Законом, та правління, які формуються на підставі відкритого конкурсу), повноваження органів управління, планування діяльності та звітування за результатами роботи.

---

¹ Про затвердження Положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища : Постанова КМУ від 07.05.1998 р. № 634. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-98-%D0%BF#Text>

² Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів: Постанова КМУ від 17.09.1996 р. № 1147. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF#Text>

³ USTAWA z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20010620627/T/D20010627L.pdf>

До фондів ОНПС надходить плата за використання ресурсів навколишнього природного середовища та штрафи, що стягуються на підставі спеціальних законів (детально визначено статтею 401 Закону), благодійні й інші внески та кошти ЄС відповідного призначення. Крім того, фонди ОНПС мають право отримувати дотації з державного бюджету в обсязі, визначеному окремими актами, брати кредити та позики, випускати власні цінні папери та купляти цінні папери інших юридичних осіб тощо. Кошти фондів надаються юридичним та фізичним особам на визначені Законом природоохоронні й інші заходи, пов'язані із захистом довкілля, у вигляді процентних позик, субсидій та премій за діяльність з охорони навколишнього природного середовища та водного господарства, не пов'язаних із виконання обов'язків працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Також фонди ОНПС можуть надавати гарантії погашення кредитів або позик, процентів за ними або повернення наданих коштів – за умови, що ці кредити, позики чи кошти використовуються для цілей захисту довкілля. Нагляд за діяльністю фондів ОНПС здійснює міністр з питань клімату, а фондів воєводств – воєводи.

Відповідно до Закону від 10 вересня 1991 р. про Державний екологічний фонд **Чеської Республіки**⁴ розпорядником фонду є Міністерство довкілля. Фонд очолює директор, однак приймає рішення про надання коштів із нього Міністр довкілля. Рада фонду призначається міністром як дорадчий орган. Міністерство оприлюднює рішення міністра щодо використання коштів фонду. Законом частково визначаються повноваження правління Фонду та статус фонду як обслуговуючої організації.

Дохід фонду відповідно до Закону складається з плати за скидання стічних вод у поверхневі води, зборів за викиди шкідливих речовин у повітря, зборів відповідно до Закону про відходи, за вилучення земель із земельного фонду сільськогосподарського призначення, 50 % плати за фактичний забір підземних вод, платежів до державного бюджету за видобуті корисні копалини, штрафів за порушення правил та заходів щодо захисту довкілля, штрафів за несанкціоноване використання чи утримання коштів фонду, субсидій із державного бюджету, частки у податкових надходженнях, кредитів від юридичних осіб, внесків чеських й іноземних юридичних і фізичних осіб та інших доходів.

Фонд складає проект свого річного бюджету та представляє його уряду до 31 серпня. Уряд представляє проект бюджету фонду (після внесених до нього змін) разом із проектом державного бюджету на затвердження Палати депутатів. Кошти Фонду можуть бути використані для підтримки інвестиційних і неінвестиційних дій юридичних та фізичних осіб, охорони та покращення навколишнього середовища, для підтримки програми досліджень, розробки, виробництва та впровадження відповідних технологій і заходів науково-технічного розвитку в галузі навколишнього середовища, для підтримки

---

⁴ Zákon České národní rady o Státním fondu životního prostředí České republiky. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-388>

діяльності, пов'язаної з екологічними функціями водотоків і водойм, моніторингу компонентів довкілля та екологічних процесів, оплати розстрочки та відсотків за кредитами, наданими фонду, для підтримки освітніх заходів та поширення інформації про довкілля, оплати витрат, пов'язаних із діяльністю фонду, у межах бюджету. Кошти Фонду надаються заявникам на підставі об'єктивної оцінки застосування з погляду екологічних та економічних вигод і суспільних інтересів (до заявок додається відповідний експертний висновок, який оцінюється Фондом) у вигляді субсидій, позик, гарантій, прийняття зобов'язань та іншої допомоги. Фонд публікує інформацію про надані фінансові кошти або гарантії як відкриті дані.

За схожою з чеською схемою (безпосереднє забезпечення діяльності фонду Міністерством навколишнього середовища та кліматичних заходів) працює Екологічний фонд **Португалії**. Після прийняття Декрету-закону № 42-A/2016⁵, яким його створено, були ліквідовані Португальський вуглецевий фонд, Фонд екологічного втручання, Фонд охорони водних ресурсів і Фонд охорони природи та біорізноманіття, а їх ресурси сконцентровані, щоб отримати інструмент із більшою фінансовою спроможністю та більшою адаптивністю до поставлених викликів. Екологічний фонд спрямований на підтримку екологічної та кліматичної політики для досягнення цілей сталого розвитку, сприяючи виконанню національних і міжнародних цілей та зобов'язань, які стосуються зміни клімату, відновлюваних джерел енергії та енергоефективності, водних ресурсів, відходів, збереження природи та біорізноманіття, добробуту тварин, лісового господарства та управління ним, планування й управління ландшафтом.

В **Австрії** створено кілька федеральних фондів ОНПС, діяльність яких детально унормована спеціальними законами. Законом про підтримку довкілля 1993 р.⁶ визначено засади створення загального ОНПС, який фінансує заходи з упорядкування відведення стічних вод і забезпечення водопостачання, а також покращення екологічного стану водних об'єктів; ефективного використання енергії та ресурсів, у т.ч. за рахунок збільшення частки відновлюваних джерел енергії або біогенної сировини; заходи за кордоном, які підтримують реалізацію цілей захисту навколишнього середовища та клімату; відновлення забруднених ділянок та рециркуляції земель; захисту, відновлення та збереження біорізноманіття. Закон про лісовий фонд⁷ регулює діяльність адміністративного фонду, створеного за рахунок 350 млн євро федеральних коштів, передбачених на підтримку лісів. Закон про кліматичний та енергетичний фонд⁸ унормовує діяльність фонду, кошти якого спрямовуються на сприяння реалізації цілей

---

⁵ Decreto-Lei n.º 42-A/2016, de 12 de agosto. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/42-a-2016-75150234>

⁶ Umweltförderungsgesetz – UFG. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10010755>

⁷ Waldfondsgesetz. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20011241>

⁸ Klima- und Energiefondsgesetz. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20005371>

стійкого енергопостачання (підвищення енергоефективності та збільшення частки відновлюваних джерел енергії), скорочення викидів парникових газів та підтримку реалізації кліматичної стратегії, зокрема шляхом скорочення імпорту викопної енергії, посилення розробки та розповсюдження австрійських екологічних й енергетичних технологій, інтенсифікації кліматичних та енергетичних досліджень і забезпечення та розширення технологічного лідерства.

Відповідно до Закону про **Латвійський** фонд охорони навколишнього середовища 2005 р.⁹ фонд складається з сукупності коштів державного бюджету для здійснення заходів і проектів з охорони навколишнього середовища. Розпорядником його коштів є установа безпосереднього управління, підпорядкована Міністерству охорони навколишнього природного середовища та регіонального розвитку. Міністр або уповноважена ним особа, яка є посадовою особою Міністерства, є головою Ради фонду. Адміністрація фонду забезпечує виконання рішень Ради фонду та здійснює управління використанням його коштів. Із метою сприяння дотриманню громадських інтересів у розподілі ресурсів фонду та участі їх у процесі прийняття рішень голова Ради засновує Консультативну раду, рішення якої мають рекомендаційний характер.

Метою фонду є сприяння сталому розвитку національної економіки шляхом інтеграції вимог охорони навколишнього середовища в усі галузі національної економіки з метою забезпечення права громадян жити в якісному навколишньому середовищі відповідно до орієнтирів національної екологічної політики, а також достатні заходи для збереження біологічного різноманіття та захисту екосистем.

Німецький федеральний фонд довкілля створено відповідно до Закону про створення фонду «Deutsche Bundesstiftung Umwelt»¹⁰ від 18 липня 1990 р., який містить лише 5 статей. Законодавче регулювання обмежується правовою формою фонду (цивільно-правовий фонд із правоздатністю), його завданням (просування проектів із захисту навколишнього природного середовища з особливою увагою до середнього бізнесу) та вимогою щодо перевірки Федеральною аудиторською службою його бюджету й економічного управління. Відповідно до Закону фонд призначений для роботи поза програмами земель і може їх доповнювати. На виконання свого завдання фонд, зокрема, сприяє: дослідженням, розробкам та інноваціям у галузі екологічно чистих і безпечних для здоров'я процесів та продуктів з особливою увагою до малих і середніх компаній; обміну знаннями про довкілля між наукою, бізнесом та іншими державними чи приватними структурами; проектам із передачі знань про довкілля; проектам внутрішнього німецького співробітництва із застосування екологічних технологій, в основному компаній середнього розміру, включаючи навчання та заходи щодо підвищення

---

⁹ Latvijas vides aizsardzības fonda likums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/124956-latvijas-vides-aizsardzibas-fonda-likums>

¹⁰ Gesetz zur Errichtung einer Stiftung "Deutsche Bundesstiftung Umwelt. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/dbustiftg/BJNR014480990.html>

кваліфікації; збереженню та захисту національних культурних цінностей від шкідливих впливів довкілля. Фонд щорічно присуджує екологічну премію.

У **Франції** Законом про фінанси на 2023 рік¹¹ створено фонд прискорення екологічного переходу на територіях (Зелений фонд), який діє у трьох напрямках: посилення екологічних показників, адаптація територій до зміни клімату та покращення місць проживання¹². До фонду виділено 2 млрд євро у вигляді децентралізованих коштів префектам для фінансування проектів, підготовлених місцевою владою та її державними чи приватними партнерами. Фонд не має централізованої організаційної структури, його діяльність координується Генеральним управлінням планування, житлового будівництва і природи (DGALN) Міністерства екологічного переходу і територіальної єдності, яке має свої територіальні органи. Фінансування виділяється на: енергооновлення громадських будівель; підтримку сортування та утилізації біовідходів; оновлення громадського освітлення; запобігання повеням; ризикам, що виникають у горах; ризикам ураганів; лісових пожеж; збереження берегової лінії; ренатурацію міст; підтримку впровадження транспортних смуг низьковуглецевого транспорту; переробку відходів; супровід Національної стратегії біорізноманіття до 2030 року; підтримку розвитку спільного використання транспорту тощо. Доступ до коштів фонду заявникам забезпечено через єдину електронну платформу Aides-Territoires. Крім фінансових коштів, громади можуть звернутися до фонду за інженерною підтримкою екологічних рішень. Запропоновані до фінансування проекти мають обов'язково узгоджуватися з проектами територіального розвитку.

Висновки. Досвід європейських держав демонструє різні підходи до обсягу законодавчого регулювання, предметів діяльності та джерел фінансування фондів ОПНС. Українська модель Державного фонду ОПНС близька до моделей, запроваджених у Польщі та Чехії, у частині джерел коштів фондів і напрямів їх використання. Водночас, оскільки кошти Державного фонду фактично є коштами загального фонду державного бюджету, а їх розпорядниками – центральні органи виконавчої влади, законодавчі основи його діяльності унормовано у значно меншому обсязі.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

* Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені у документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений чи перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.

---

¹¹ LOI n° 2022-1726 du 30 décembre 2022 de finances pour 2023. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000046845631>

¹² Circulaire du 14 décembre 2022 relative au déploiement du fonds d'accélération de la transition écologique dans les territoires (fonds vert). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/download/pdf/circ?id=45397>